

NOTES PER A LA HISTÒRIA DEL BOC/POUM AL BAIX CAMP.

I. DELS ORÍGENS A LA REVOLTA MILITAR.

Segons les ambigües notícies de Josep Banqué, el 1920, arran de la seva subscripció a «El comunista», revista del PCE, es formà a Reus el «primer grup comunista de la província de Tarragona». ¹ El grup de Reus, com els d'Ulldemolins, Falset, Flix, Gratallops, Porrera i la Canonja, entre altres, resistiren els embats de la dictadura primoriverista. El grup reusenc, on figuraven Albert Palau, David Banqué, Francesc Oliva, Josep Banqué, Alfons Talarn, Magí Talarn, Teresa Palau, Carme Banqué, Maria Ariño i Maria Palau, va participar, el 1928, en la creació de la FCCB ². En produir-se la ruptura de la FCCB, encapçalada per Maurín, el 1929, amb la direcció del PCE, el nucli reusenc féu costat a Maurín ³. Paral·lelament, a la creació, el 1928, del PCC, hi participaren militants de la UGT reusenca ⁴. En unificar-se, de fet, el novembre del 1930 i oficialment el març del 1931, el PCC i la FCCB en el Bloc Obrer i Camperol, ambdós partits deuriem comptar amb militants a la ciutat. Abans de la unificació, el 13 de setembre del 1930, Maurín participà en el míting proposat fet a Reus, a les 10 de la nit, al Velòdrom de la Casa del Poble. També hi participaren Daniel Montserrat, del Grup Treball; J. Andreu Abelló, del FNR; Salvador Vidal, de la UGT; Indaleci Garcia i J. Rosquilles, de la CNT; A. Zaragoza, de l'Agrupació Socialista de Barcelona; Helio Gómez, del Partit Comunista Internacional, i D. Germinal, del Comitè proposat. No ho feren, tot i haver estat anunciats, J. Aiguadé i

1. BANQUÉ, J.: «Comunistes i catalans», a *Nous horitzons*, 23, 1971, ps. 44-45.

2. Id., p. 48.

3. Id., p. 49, per a una versió distorsionada. BONAMUSA, F.: *El Bloc Obrer i Camperol (1930-1932)*, Barcelona, 1974, p. 45, esmenta pel 3 d'octubre del 1930 les «Agrupacions comunistes de Reus i la seva comarca» de la FCCB. TOSQUELLES: *Funció poètica*, p. 133, esmenta entre altres militants Oliva i Ortoneda i diu que ell mateix feia d'enllaç amb la direcció barcelonina.

4. BONAMUSA, op. cit., p. 53.

Miró, J. Simó i Bofarull, ni V. Colomé. Segons la crònica del diari local d'AC, parlaren «davant d'una gran gernació» i Maurín, que és presentat com a membre del Grup Batalla, ho féu «amb més intensitat que cap, (...) amb unes paraules inicials, duríssimes per la dictadura», tot i que es referí al govern «en una forma que el públic no acabà d'entendre» i «es mostrà aferrissadament anti-socialista» per mor del col·laboracionisme del PSOE amb la dictadura. Maurín creia en l'amenaça latent d'un altre cop d'estat, davant la qual demanà «la creació d'un front únic contra el feixisme que avança». La ressenya conclou: «el públic aplaudeix al lluitador intel·ligent i l'orador bregat».⁵

El 1931, el Bloc deuria tenir una certa incidència a la ciutat, on comptava amb unes actives Joventuts Comunistes, integrades majoritàriament per noies de la indústria tèxtil.⁶ Amb tot, el 8 d'abril, feien pública una nota informativa del BOC on notificaven que havien «desistit de prendre part en les properes eleccions municipals, per a no considerar-ho oportú en els moments actuals»⁷, tot i que paral·lelament anunciaven un míting pel dia 10, a les 10 de la nit, al cine Monumental, amb parlaments de J. Llorens, J. Roig, Llibert Estartús, H. Arlandis, J. Arquer, Rosa Lucer i J. Maurín.⁸ Segons el resum del diari d'AC, «L'enorme concurrència que hi havia va seguir atentament les disertacions precises dels oradors, ço que mostra el grau de cultura cívica del nostre proletariat (...). Maurín va estar a una altura formidable», tornà a fer referència a un possible retorn a la dictadura i afirmà que si la culpa era de Madrid, «els catalans, devem aixecar la bandera del separatisme i marxar del costat d'aquells que no siguin capaços de defensar els seus drets». El comentarista remarca «la sinceritat d'aquells homes abnegats» i «la propaganda franca i noble dels comunistes locals».⁹ Proclamada ja la república, els militants reusencs del Bloc es mostraren contraris a la pervivència de la guàrdia civil.¹⁰

A les eleccions per a diputats a corts del juny del 1931, el Bloc presentà dos candidats per la província de Tarragona. Els militants reusencs foren els responsables de l'aparell propagandístic de tota la demarcació.¹¹ Al Baix Camp tragueren vots a Reus, Riudecols, La Mussara, les Borges i Montbrió; en el partit judicial reusenc obtingueren 800 vots Garcia Miran-

5. *Les circumstàncies*, des d'ara, LC, 11, 12, 13 i 16-IX-1930, per la cita vegeu el darrer.

6. BONAMUSA, p. 133.

7. LC, «D'interès», 8-IV-1931.

8. LC, «Mitin comunista», 8-IV-1931.

9. LC, 12-IV-1931, «Propaganda comunista», per J. G. i R.

10. BONAMUSA, op. cit., p. 105.

11. Id., p. 175.

da i 350 E. Rodríguez.¹² El mes de juliol, quan el partit tenia a Reus un centenar d'afiliats i el local social al carrer de Sant Josep i Sant Carles, número 7¹³, convocà pel matí del 19 de juliol una assemblea al cinema Monumental amb el següent ordre del dia: 1er valoració de les eleccions de juny, de la campanya i dels vots obtinguts pel Bloc, 2^{on} opinions dels delegats dels pobles sobre la possibilitat de constituir-hi el Bloc, 3er conveniència de legalitzar el Bloc a nivell provincial, forma d'estructurar-lo i lloc de residència del comitè provincial interí, 4^{art} necessitat de fer actes a tots els pobles de la província i forma de finançar-los, 5^è postura sindical i política del Bloc si les corts no responien a les aspiracions obreres i 6^è assumptes generals.¹⁴ A la reunió, hi assistiren gent de Reus, Montbrí i Riudecanyes, i s'excusaren, adherint-se per escrit, els de les Borges, Riudecols i la Selva. Allí es constituí un comitè provincial de 13 membres, tres dels quals serien de Reus, però amb residència a Tarragona.¹⁵ Pocs dies després, el comitè local s'adheria a la vaga de la Telefònica oferint-se als vaguistes «moralment i materialment».¹⁶

El 19 de desembre el Bloc feu un altre acte al cinema Monumental, a les 10 de la nit, a la memòria de Galán i García Hernández, amb parlaments del capità Lluís Salines, del germà de Galán, de J. Garcia Miranda, J. Arquer i J. Maurín.¹⁷ A l'acte, hi assistiren unes 3.000 persones.¹⁸ El parlament de Maurín fou denunciat al jutjat pel governador civil, Noguer.¹⁹

El 23 de gener del 1932, per la matinada, forces de la guàrdia civil i de la policia clausuraren el local del Bloc i del Sindicat Únic com a conseqüència de la vaga general pels fets de Fígols.²⁰ Aviat, però, reprengueren les activitats i el 8 de març organitzaren un altre acte, de nou al Monumental, a favor de la unitat sindical, amb parlaments de M. Adame, M. Delicado, J. Pijoan i H. Arlandis²¹. L'acte «fou interromput per elements del Partit Comunista d'Espanya. Foren trets del local i continuà l'acte».²² A

12. Id., ps. 332-335. Pels detalls als pobles del Priorat històric vegeu ANGUERA, P.: *El Priorat de la cartoixa d'Escaladei*, Santes Creus, 1985, ps. 123-125.

13. BONAMUSA, op. cit., p. 177; id. id. el mes de setembre es traslladaren al raval de Salmeron, número. 3.

14. LC. 19-VII-1931.

15. BONAMUSA, op. cit., p. 176.

16. *Foment*, 21-VII-1931.

17. Id., 19-XII-1931.

18. BONAMUSA, op. cit., p. 177. En cita un altre pels mateixos dies a Cambrils amb un miler d'assistents, p. 179.

19. LC. 24-XII-1931.

20. BONAMUSA, op. cit., p. 177. *Foment*, 24-I-1932.

21. *Foment*, 8-III-1932.

22. Id., 10-III-1932. Els provocadors deuriem ser els seguidors de Banqué expulsat per Maurín del partit, BANOUÉ, loc. cit., ps. 49-50.

aquests moments inicials de la república sembla fer referència X. Amorós quan explica, insinuant de passada la precarietat econòmica i la catalanitat del moviment, que dels «cartells que els revolucinaris exaltats enganxaven per les parets, els primers a cridar-me l'atenció eren fets a mà, en català i em semblava detectar-hi alguna falta d'ortografia. Pertanyien al Bloc Obrer i Camperol». ²³ El 27 de juny, el president del BOC, Josep Oliva, fou detingut i empresonat per ordre judicial, sense que se'n creixi el motiu. ^{23 bis}

Segons Bonamusa, F. Oliva, que era membre del comitè central, féu, el mes de gener, diversos actes de propaganda per la comarca, i el mes d'abril del 1932, en el segon congrés, fou reelegit membre del comitè central ²⁴, fet que podria demostrar la importància del grup reusenc.

A les eleccions del novembre del 1932 pel parlament de Catalunya -sense haver pogut documentar cap acte propagandístic- els vots obtinguts a Reus pels candidats del Bloc foren, en ordre decreixent: J. Miravittles, 211; J. Maurín, 209; J. Arquer, 191; F. Oliva, 172; P. Padró, 168; M. Pedret, 167; V. Colomer, 167; D. Domingo, 163; A. Iborra, 159; J. Fortuny, 149 i J. Rebull, 142. ²⁵

El 1933, el Bloc agafà nova empena, si més no això sembla demostrar la publicació de *La Torxa. Portaveu dels BOC del Baix Camp*, que s'anunciava mensual i feta sota la responsabilitat de Pere Duran amb «un afany de solidaritat, de pacificació i de redempció». El primer, i únic número conegut, datat el mes de juliol, va encapçalat per cites de Lenin i Marx. Escrit en català ²⁶ conté articles de teoria política de segona fila ²⁷, la denúncia d'actes de sodomia comesos al col·legi de la Sagrada Família, de Reus ²⁸ i notes de pobles. ²⁹

No he pogut localitzar actes propagandístics del Bloc durant la campanya electorar per a les segones eleccions de diputats a corts a les quals per la província de Tarragona es presentaren amb el nom de Front Obrer, en incloure a les seves llistes R. Vidiella, del PSOE. A Reus, la candidatu-

23. AMORÓS, X.: *L'agulla en un paller*, Barcelona, 1985, ps. 25-26. Segons ell, la majoria eren crides per reunions al local del carrer del bisbe Grau, que escrivien «obispo».

23 bis. *FOMENT*, Reus, 28-VI-1932.

24. Op. cit., ps. 177 i 116.

25. LC, 22-IX-1932; pel Priorat, ANGUERA, op. cit., ps. 126-128.

26. A AHMR, 8 ps. Imp. Marià Roca, 275x190 mm.

27. Són l'editorial vindicativa «Matteoti», «El caminant fatigat» per S. HERRERIA, «El perill feixista» per J. SOLER, «El marxisme i l'escola» per ADIBAL, «Contra la guerra» per F. NOMDEDEU, «Feminisme» per P. BAL i «El sindicalisme com a sistema de transició social» per F. OLIVA.

28. PERE DURAN VERNET: «La castedat dels fills de Déu». DURAN signa la sollicitud en castellà, datada el 3 de juliol del 1933, cfr. «Sollicituds de premsa. 1920-1936», a AHMR.

29. Vila-seca (per J.M. CANALDAS), Vilallonga, Barberà i Montbrió.

ra obtingué el següent resultat, per ordre decreixent: J. Gómez, 180 vots; P. Padró, 166; D. Domingo, 157; A. Ibarra, 151 i Vidiella, 135³⁰, ço que suposava un retrocés respecte a les xifres obtingudes a l'elecció anterior.

No puc aportar cap notícia concreta sobre el paper jugat pel Bloc durant els fets d'octubre del 1934; aleshores, el protagonisme dels incidents revolucionaris reusencs és donat a l'Aliança Obrera, que es presenta controlada per Ramir Ortega i altres dirigents socialistes.³¹ Amb tot, destacats militants del partit foren empresonats al vaixell «Manuel Arnús» ancorat a Tarragona.³² No he pogut localitzar la clausura del centre del Bloc a Reus, però sí la del de Montblanc.³³

En no disposar de premsa pròpia a la ciutat no es poden seguir els ressons i les valoracions de la unificació comunista, que es traduí en la fundació del POUM el setembre del 1935. Hi ha, però, un testimoni indirecte i involuntari que constata la persecució i empresonament de poumistes durant l'etapa final del bienni negre, els quals deixaren com a testimoni pintades de les sigles del POUM a les parets de la presó reusenca.³⁴ No he pogut trobar, tampoc, referències de la participació del POUM en la campanya electoral de Front Popular.

II. DEL 18 DE JULIOL ALS FETS DE MAIG.

El 18 de juliol sorprengué Jordi Arquer fent nit a Reus, probablement en visita personal³⁵; res no es pot dir de la seva possible actuació a la ciutat. Segons Marian Roca a partir d'aquell moment el POUM i la CNT «es feren els amos» de Reus i «rivalitzaven en demostrar quina (de les dues organitzacions) era la més revolucionària (...). Eren els que cuidaren de fer registres domiciliaris, d'agafar gent, que ells consideraven desafectes al règim, i la portaven a un vaixell anclat al port de Tarragona, que estava convertit en presó flotant. No cal dir que amb aquest procediment tenien la població atemorida». ^{35 bis} Com a conseqüència de la revolta mili-

30. *Diari de Reus*, des d'ara DR, 22-XI-1933. Per a les dades del Priorat, ANGUERA, op. cit., ps. 128-130.

31. Vegeu-ne la crònica detallada dels fets, amb lectura adversa, a DR, 11-X-1934, «Els fets registrats a Reus».

32. VERDAL, T.: *Los presos del Manuel Arnús*, Reus, 1935, ps. 304-306. Dissortadament no n'especifica el partit. Del POUM n'he localitzat Escarihuela, Emperador, els tres germans Masdéu, Gómez, Oliva i Ortoneda. No hi consten altres dirigents com Fontana.

33. DR, 19-X-1934. El Bloc es degué mantenir actiu, ja que el 28 d'abril del 1935, el partit regalà un exemplar del llibre de MAURIN, *Hacia la segunda revolución*, al Centre de Lectura.

34. BLASCO, J.: *Estampas de mi cautiverio*, Buenos Aires, 1940, p.46.

35. ALBA, V.: *Història del POUM*, Barcelona, 1974, p. 10. TOSQUELLES, F.: *Funció poètica i psicoanàlisi*, Reus, p. 134, explica què posava a casa seva.

35 bis. ROCA, M.: *Records de la meua vida*, Reus, 1979, p. 40.

tar es constituí el Comitè antifeixista, del qual es conserven les actes a partir del 28 de juliol.³⁶ El 18 d'agost, hi surten esmentats com a delegats del POUM, F. Oliva i I. Fontana. En reestructurar-se el comitè el 6 de setembre, correspongueren al POUM tres representants: F. Oliva, que és designat responsable de justícia; Ortoneda, que ho és de sanitat i assistència social, i Fontana, que s'encarrega de cultura i esports.³⁷ Pocs dies abans que la Generalitat decretés la supressió dels comitès, el 9 d'octubre del 1936, al de Reus es feren evidents les mostres de tibantor interna; així, el 24 de setembre, Fontana havia demanat la suspensió del *Diari de Reus*, dirigit pel socialista M. Badia, per creure'l parcial i procliu a les JSU.³⁸ Com a responsable de la sanitat, Ortoneda requisà dos masos de la carretera de Salou, vora l'actual barri Fortuny, per a una experiència avançada: la creació d'un centre psico-teràpic infantil i juvenil, sota la direcció del metge poumista Tosquelles.³⁹

El 21 de juliol, Oliva formava ja part d'una junta municipal,⁴⁰ i en constituir-se el nou consell municipal el 15 d'octubre del 1936, el POUM hi designà tres consellers, Josep Ortoneda i Pàmies, Manuel Escorihuelà i Fillola i Isidre Fontana i Hivern; el darrer hi fou elegit conseller delegat de cultura; fou l'únic del POUM amb càrrec de govern.⁴¹ El 21 de setembre, Ortoneda demanà que es donés el nom de Maurín als ravals de Robuster i de Sant Pere, però no fou fins el 9 de gener del 1937 que el mateix Ortoneda convidà el consell municipal a l'acte de descobriment de la làpida al raval de Sant Pere.⁴² Pel que fa a càrrecs polítics, cal recordar també que

36. AHMR, «Actes del Comitè antifeixista. 1936». Vegeu-ne una primera aproximació a l'actuació global a MÈLICH, J.: «El comitè antifeixista de Reus», a *Col·loqui internacional 2a república espanyola*, Tarragona, 1981, ps. 197-205.

37. «Actes del comitè...».

38. Id. i MÈLICH, loc. cit., p. 201.

39. TOSQUELLES, op. cit. p. 135. Això corrobora també l'afirmació d'Alba, «entre els militants del BLOC hi havia una certa proporció de metges (com...), Josep Solanes, del Pere Mata de Reus», cfr. ALBA, V.: *Història del BOC*, Barcelona, 1974, ps. 116-117. Tosquelles treballava a la mateixa institució.

40. MÈLICH, loc. cit., ps. 198 i 203.

41. Vegeu l'acta a «Actas del Exmo. Ayuntamiento correspondientes al periodo rojo». També LC, 16 i 18-X-1936 i DR 16 i 17-X-1936. DR 24-X-1936, comenta que al consell municipal de Tortosa hi ha vacants les tres places del POUM per no ser allí constituït el partit.

42. AHMR, «Acords consistorials. 1935-1943». La falsa notícia de mort de Maurín a mans dels facciosos fou donada per LC amb una breu nota necrològica laudatòria el 16-IX-1936, i el 17, el mateix diari comentava la falsetat de la notícia. DR també la donava el 16 i informava que en rebre la notícia, el POUM posà en el seu local les banderes a mitja asta amb un llaç negre. El 18-IX-1936, J. Solé Barberà, publicava al DR l'article «Joaquim Maurín i Julià», on recorda la seva antiga militància al Bloc com també les relacions de Maurín amb Dídac Ruiz i acaba «homes com Maurín no pertanyen a un partit polític determinat. Pertanyen a la Revolució i la Revolució vencerà!». LC, el 12-XI-1936 parla del parvulari «Joaquim Maurín» instal·lat al mas Vilella.

Francesc Oliva i Buldó fou nomenat, a finals d'octubre, Comissari polític de la comissaria de defensa i guerra, de Tarragona.⁴³ A nivell comarcal, el POUM formà part també, com a mínim, a partir de l'octubre del 1936, del consell municipal de Montbrió⁴⁴ i de Riudoms on el seu únic representant, Ramón Nuet Hortaneda fou designat alcalde el 22 de juliol.^{44 bis}

Des de l'inici de la revolta feixista, el mateix mes de juliol, els militants locals del POUM iniciaren el reclutament de voluntaris per al front d'Aragó⁴⁵; el 18 d'agost sortí un grup de milicians cap a Barcelona per unir-se a d'altres del partit cap a l'esmentat front.⁴⁶ El novembre del 1936, els reusencs del POUM lluitaven al front de Vicién-Osca, enquadrats al «1er grup d'artilleria lleugera POUM», on a finals de mes resultà mort Pere Vendrell Masdéu, a. Ninus, i ferit Josep Xabuch i Vidal.⁴⁷ Segons l'informe presentat el 4 d'abril del 1937, el 16 d'agost del 1936 hi havia al front d'Osca 92 militants de la zona (26 de Reus, 16 de Cambrils, 11 de Gratallops, 10 de la Vilella Baixa, 9 de Falset, 4 de Flix, 4 de Cornudella, 3 d'Albarca, 3 de Riudecols, 1 dels Guiamets i 1 de la Serra d'Almos), nombre que s'anà incrementant fins assolir els 250, dels quals moriren 3 de Cornudella, 1 de la Vilella, 1 de Cambrils, 1 de la Serra d'Almos i 4 de Reus, és a dir 10 en total.⁴⁸ El mateix mes d'abril del 1937, 7 militants de la comarca estudiaven a l'escola de guerra del POUM, instal·lada a Lleida.⁴⁹ Lligat amb la guerra cal situar, també, el míting conjunt del POUM, EC i PSUC a la plaça Prim, on s'invitava els reusencs a col·laborar en la construcció de refugis antiaeris.⁵⁰

En els primers moments de la guerra, el POUM s'incautà del col·legi de monges del raval de Robuster.⁵¹ Ben aviat, però, es troba instal·lat al carrer de Gaudí, número 2 (l'actual carrer de Sant Joan, cantonada amb la plaça de Prim), on ja convoca una assemblea de militants per al dia 23

43. DR, 24-X-1936. LC, 7-XI-1936. «Actas del Exmo...», acta del 19-X-1936. Oliva havia estat porter de la Sala Reus, cfr. TOSQUELLES, op. cit., p. 105. Unes referències literàries a «In memoriam», de G. Ferrater a *Les dones i els dies*, Barcelona, 1968, ps. 13-23.

44. Nota comunicada per J.M. Rofes. El conseller del POUM era Josep Pedrola Rovira.

44 bis. CARRION, J.J.: «La Casa de la Vila: els dirigents de la vida municipal, 1936-1939», a *Lo floc*, 80, Riudoms, 1936, ps. 8-9.

45. P. FORT FERRÉ: *Retalls viscuts dels anys 1936 al 1939*, inèdit, foli 25. Pot ser la columna que cita ALBA, *Història del POUM*, p. 30, que sortí de Tarragona el 29 de juliol del 1936.

46 DR, 19-VIII-1936.

47 Id, 27-XI-1936.

48. *La torxa*, núm. 8, 10-IV-1937.

49. Id. id. Exemplar conseqvat a AHN-GC, a Salamanca. Signatura, «Periodicos 59».

50. TOSQUELLES, op. cit. p. 135. *La torxa*, 10-IV-1937, denuncia els bombardeigs de Reus i demana al conseller municipal d'obres públiques la construcció de refugis.

51. DR, 30-VIII-1936.

d'agost.⁵² Com els altres partits d'esquerres, conegué una inflació de militància, que el forçà a citar els nous militants, de 7 a 9 del vespre, a partir del 4 de setembre, per a recollir el carnet⁵³, increment que es veié ratificat en fusionar-se amb el POUM l'antic nucli radical de la Casa del Poble.⁵⁴ El creixement afectà també la comarca on, per exemple, es constituí un nucli a l'Aleixar que s'instal·là a l'antic hospital⁵⁵. El mateix fenomen es produí a les joventuts, la Joventut Comunista Ibèrica, que el mes de novembre lliurà els carnets als nous militants⁵⁶, els quals foren convocats per a una reunió general el dia 12 de novembre al local del raval de Robuster, 16⁵⁷ i que participaren, el mes de desembre, en l'organització de la Setmana de l'infant.⁵⁸ Les joventuts tenien una secció femenina, en nom de la qual parlà Pilar Santiago en el «gran míting» dels «grups femenins» al teatre Fortuny, el 15 de novembre.⁵⁹ El 27 de febrer del 1937, les joventuts celebraren una reunió general extraordinària.⁶⁰

El 24 de novembre del 1936, el POUM féu un concert, amb la seva banda militar, a la plaça de Prim a les 12 del migdia; una desfilada amb la banda, la «cavalleria i milícies», que donaren un tomb de ravals, a les 6 de la tarda, i un gran míting a les 10 de la nit, al teatre Fortuny, presidit per F. Oliva i amb parlaments de I. Fontana, J. Gelada, per les joventuts, A. Nin i J. Gorkín. Tots els actes obtingueren un gran èxit i s'hi recolliren força diners per a la columna Maurín.⁶¹ Al míting, «foren en gran nombre les representacions dels pobles que assistiren».⁶² El 15 de novembre del 1936, Andreu Nin, després d'inaugurar a Tàrragona el carrer dedicat a Maurín, visità a Reus el local del POUM i la Casa del Poble, on féu breus parlaments constatant, «la seva satisfacció per l'ingrés de la Casa del Poble en les rengleres del Partit Obrer d'Unificació Marxista, la qual cosa demostra d'una manera ben palesa que les seves doctrines van filtrant-se

52. Id., 20-VIII-1936.

53. Id., 4-IX-1936. Segons el testimoni de César Parisi, el POUM, el 1936 tenia uns 200 militants.

54. D.R., 19-XI-1936.

55. Id., 20-VIII-1936.

56. Id., 1-XI-1936. Segons C. Parisi les J.C.I. eren uns 100 el 1936. Duïen un uniforme amb una camisa blau fosc amb les inicials POUM al pit. Hi havia unes 15 noies.

57. D.R., 12-XI-1936. Segons Parisi el primer local de les J.C.I. fou al carrer de la Mar. La casa del raval és l'actual casa Pedrol. Allí es reunien els militants i fins hi menjaven. En anar-se'n a la plaça Prim clausuraren els altres locals, però en mantingueren el control.

58. D.R., 27-XII-1936 i 1-I-1937.

59. Id., 14-XI-1936. Id., 5-XI-1936, crònica del casament d'una militant.

60. Id., 26-II-1937.

61. L.C., 23 i 25-IX-1936 i DR., 22, 23 i 25-IX-1936.

62. DR., 26-IX-1936.

decididament en l'ànima de la classe obrera». ⁶³ A l'esmentat acte de Tarragona hi parlà Eduard Emperador, del comitè reusenc, per evocar els dies que havia estat pres al «Manuel Arnús» i els seus companys caiguts. ^{63 bis} Els reusencs participaren també en un míting a l'Aleixar, el 21 de novembre del 1936, allí F. Tosquellas, del Comitè de Joventuts, féu la història de les JCI des de la seva fundació, mentre en destacava la seva aportació al partit. ^{63 ter} El 10 de gener del 1937, amb motiu de posar el nom de Maurín al raval de Sant Pere, Nin tornà a Reus i féu un altre míting al Fortuny amb F. Oliva, Pilar Santiago, V. Solano i Corbella; ambdós actes obtingueren un gran èxit. ⁶⁴ Com els altres partits, el POUM organitzà funcions teatrals a fi de recaptar diners per al front. ⁶⁵

Els dies 3 i 4 d'abril del 1937, el POUM celebrà el 1er congrés de la IV regió. S'hi aplegaren els representants dels 3.000 militants que deien tenir entre el Baix Camp, la Conca de Barberà, la Ribera d'Ebre i el Priorat, amb els retrats de Maurín i Lenin com a principal ornamentació. La presidència l'ocupaven Ortoneda, Fontana, Fortuny i Fontana P., del comitè local de Reus i Gironella de l'executiu. Hi assistien delegats de Cambrils, Botarell, Montbrió, la Selva, Montblanc, Pira, Sarral, Barberà, Cornudella, Poboleda, la Vilella Baixa, Gratallops, Vilanova de Prades, Reus, les Joventuts de Reus, el comitè local del secretariat femení, del front d'Aragó, de l'escola militar de Lleida i tots els caps de cèl·l·la de Reus. L'acte s'inicià elegint la mesa de discussió de la qual es votà com a president Iborra de Montblanc, secretari d'actes Domingo de les JCI i secretari de paraules Nomdedéu, del comitè de Reus. Gironella féu l'informe polític on manifestà que havien arribat als 30.000 militants. Tot seguit es passà al debat sindical, en el que els de Montblanc defensaven la permanència a la UGT, com a marxistes, i els de Reus, que consideraven la UGT refor-

63. DR i LC. 17-XI-1936. Amb motiu del míting del Price de Barcelona, organitzaren un tren especial per assistir-hi. Sortia a les 5 de la tarda i tornava a les 2 de la matinada. Els bitllets, que es venien al local del carrer Gaudí i a la casa del Poble del carrer de la Presó, costaven 5,50 pts., DR i LC. 8-XII-1936.

63 bis. *Acció*, Tarragona, 21-XI-1936.

63 ter. Id., 28-XI-1936.

64. DR. 9. 10 i 12-I-1937. Id. 17-I-1937 publica una «Nota suplicada», de F. OLIVA, on afirma que la ressenya del seu parlament apareguda a *La torxa* no és correcta. Va dir-hi, afirma, que feia falta mantenir la unitat de lluita de tots els antifeixistes fins assolir el triomf revolucionari; que com a integrant, des del primer moment, del comitè antifeixista, n'assumia totes les actuacions; criticà que la guàrdia nacional republicana anés amb fusells pels carrers quan en feien falta al front i que el seu cap a Reus fos el capità Catalina, responsable de la repressió dels obrers després dels fets d'octubre i negà que hi hagués fet cap al·lusió ni a Comorera, ni a Serra Moret. No he pogut localitzar el número de *La torxa*.

65. DR. 21 i 25-VIII-1936.

mista, defensaven el pas a la CNT per revolucionària. Sense que es prengué cap acord sobre el punt anterior, Fontana P. féu l'informe militar que ja he resumit abans. Seguidament es va cloure el congrés.⁶⁶

Durant la guerra, el POUM publicà un mínim d'11 números del setmanari *La torxa*, escrit bàsicament en català.⁶⁷ Per l'anònim redactor de l'editorial, titulada, significativament, «Les baixes maniobres del reformisme català ens apropen més a les masses treballadores», en fer l'anàlisi política: «tots els esforços fets per en Tarradellas s'han vist frustrats. Companys, l'home de les grans solucions, ha cregut haver solucionat el problema formant un govern presidencialista. Però la crisi segueix estancada mentre no s'obrin els ulls a la realitat i no es compregui que els únics que pertorben la unitat sindical, que els únics que sembren discòrdies entre la classe obrera, sols són els homes dirigents del PSUC i de la UGT. Un govern presidencial?... Molt bé senyors dirigents del reformisme contrarevolucionari català, heu sortit amb la vostra». Tot seguit retreu l'exclusió del POUM del govern i la voluntat de fer el mateix amb la CNT-FAI per anar a raure en un govern que sols podrà subsistir mentre el reformisme sigui la idea imperant: «jugueu amb la guerra i la revolució, com un infantó entremaliat juga amb el foc..., però esteu alerta, les maniobres baixes i restreres, les calumnies i insidies inventades darrera el despatx, les especulacions en moments de guerra són armes de dos talls, que mantes vegades es giren contra el mateix que les esgrimeix». Creuen que els «centenars d'obriers caiguts en la lluita contra el capitalisme» no es deixaran traïr «per elements que a la reraguarda es burlen de la consciència proletària amb els indignes estraperlos del pa, de les patates i dels tancs». Els obrers, acaba, recorden els exemples dels governs de De Valera i Mazarick i no es deixaran arrabassar «les llibertats conquerides el 19 de juliol» pels que «porten el proletariat català a la traïció més baixa i indigna».⁶⁸ Per E. Xaruba i Buldó fa falta el suport de tota la societat a la guerra, ja

66. *La Torxa*, núm., 8, 10-IV-1937.

67. A Salamanca hi ha els números 8 i 11, el darrer del 1-V-1937. Duia el subtítol «Portant-veu del POUM i dels JCI de Reus», la redacció i administració, a Gaudí 2, tel. 726. Constava com a IIa època, era imprès per M. Roca, tenia 4 ps. i un format de 395x355 mm. Segons el testimoni de Carme Masdéu, 23-IX-85, la revista era venuda pel carrer per la joventut i la compraven sobretot establiments comercials com les botigues de roba «Las Américas» o cal Marquet, o merceries com cal Correig amb diners o amb espècies, com llana.

68. *La Torxa*, 10-IV-1937. A id. a la crònica del congrés s'esmenten «les campanyes de calumnies i difamacions que ens llança el reformisme contrarevolucionari», allí també s'afirma que el «80 % dels militants volen una bona política agrària» i que «els homes d'esperit revolucionari no poden trobar-se representats en les rengles del PSUC i de la UGT», frase que a més serveix de títol a la crònica del congrés.

que s'hi juga «la independència nacional aparellada amb la Revolució», per tant cal prescindir del pactisme i recordar que és «l'hora del seny», denuncia els emboscats i els que volen enfrontar els tre balladors amb tibantors generades «per les llengües incontrolades d'alguns dirigents irresponsables» quan «davant l'enemic comú no pot haver-hi més que una sola consigna per a guanyar la Revolució: Unitat!». ⁶⁹

El clima tens i de polèmica persisteix en el número del primer de maig. A. Forner hi fa una crida a la CNT per a fer junts la revolució que enderroqui definitivament la burgesia, amb tots els treballadors units sota el lema: «Frente obrero revolucionario». ⁷⁰ Pel primer de maig, el POUM anunciava actes del partit a Cornudella, Cambrils, Montbrió, l'Aleixar i Montblanc. ⁷¹

III. ELS FETS DE MAIG.

Tota la documentació coetània local, ni que sigui per ommissió, coincideix en el fet que malgrat el clima de tensió no es produïren a Reus incidents de violència entre els partits. El 6 de maig es reuní la permanent municipal, a les 11 del matí, sense cap delegat del POUM i hom comentà en abstracte els incidents causats pels «agents provocadors» però no s'especifica ni on, ni quins. Hom informà que Josep Banqué, del PSUC, havia estat nomenat Delegat d'ordre públic a Reus pel comissari d'ordre públic de Tarragona, i que forces de l'ordre tenien bloquejades les entrades i sortides de la ciutat. ⁷² El dia 7 es convocà un ple extraordinari per a debatre «El moment actual»; allí, J. Miquel i Pàmies, d'AC, opinà que «devem

69. «L'hora de la realitat» a *La torxa*, 10-IV-1937. El sumari d'aquest número el completen l'anònim «El nostre lluitador. Hans Reiter. Comandant del batalló de xoc Rovira», biografia d'un combatent alemany mort al front d'Aragó, que havia treballat amb R. Luxemburg; els també anònims «Teories marxistes», «Una expedició de víveres a Madrid», «Vida del partido», i els articles «Apuntes del movimiento. Un muñeco de reclamo» de M. GROSSI, datat a Siétamo el 18 de març, contra la unificació de l'exèrcit popular, amb lloances d'anarquistes morts com Durrutti, i «La depuració de la burocràcia» de L. G. P. que demana l'expulsió dels emboscats de la burocràcia.

70. «1º de Mayo del 1937. La gravedad del momento», *La torxa*, 1-V-1937. També F. OLIVA hi fa una crida a la unitat obrera contra el feixisme a «Primero de Mayo». F. GAVALDÀ a «De cara al món. la internacional frentepopulista y la URSS», comenta, tòpicament, en espanyol les eleccions franceses. M. GROSSI fa la biografia de Maurín a «Apuntes del movimiento. Recordando al camarada». GOISLE defensa la identitat guerra-revolució a «Postulados del POUM». El número reproduceix el «Manifiesto del Buró internacional de las Juventudes revolucionarias para el Primero de Mayo de 1937».

71. Id. id.

72. Vegeu l'acta a «Actas del Exmo...».

felicitar-nos per no haver-se produït cap fet en aquesta ciutat»; el debat, al qual assistí Ortoneda del POUM, fou d'un to molt baix.⁷³

El 8 de maig, M. Badia i Colomer demanava justícia pels responsables de «les hores tràgiques i angoixoses» viscudes a Catalunya, sense fer cap referència concreta a res ni a ningú.⁷⁴ El setmanari *Estat Català*, portaveu del partit homònim, publicà, passats els fets, una anàlisi que sembla escrita abans: «si els marxistes-materialistes del POUM volen implantar llur revolució i llur programa en nom de Catalunya en un sentit de llibertat nacional i social, i si els anarquistes també en nom de Catalunya volen fer la Revolució imposant el seu credo polític-social, i si el PSUC, diu que representa Catalunya i parla en nom d'ella per orientar la Revolució, aleshores hom es pregunta: ¿Quin dels tres partits pot fer la Revolució en nom de Catalunya, ja que tots tres diuen que cada un d'ells representa l'essència de la Revolució?», la resposta és un idealisme suprapartidista per fer una «Catalunya lliure i socialment justa».⁷⁵ Segons el noticiari del paper independentista, a Barcelona, «elements de la CNT i de la FAI es llençaren al carrer, s'enfrontaren amb els agents de l'autoritat i provocaren una batalla campal. Ultra Barcelona es produïren fets semblants a Puigcerdà, Tortosa, Tarragona», Móra la Nova i Móra d'Ebre. A la darrera població, uns 500 homes assaltaren els locals de l'ERC, el PSUC, el Socors Roig, els Sindicats agrícoles i l'Estat Català, pel qual motiu «elements de les esmentades agrupacions han arribat a Reus esperant que el Govern posi ordre a aquella comarca com s'ha posat a Tortosa i Tarragona i és d'esperar que en posi a tot Catalunya».⁷⁶ Enlloc, però, no es fa cap al·lusió al POUM.

La calma podia ser a causa de la ràpida actuació de l'autoritat. Com comenta l'anònim redactor d'*Estat Català*: «la ciutat estava amb un nerviosisme mai vist a causa dels fets de Barcelona i Tarragona. Dissabte passat sortiren al carrer forces d'aviació, cavalleria, guàrdia nacional republicana, agents d'investigació, guàrdies d'assalt i agents de policia, que situats en llocs visibles donaven una sensació de força sembla que per tal

73. Id. id. La major part del temps és dedicat a debatre si l'alcalde interí actuà de forma correcta en canviar de lloc el seu despatax! Al ple del dia 5 de juny del 1937, Ramir Ortega, del PSUC, proposà de convocar un altre ple sobre els fets de maig, sense que s'hi opossessin els del POUM. Vegeu l'acta a id.

74. «La pesombre», DR, 8-V-1937. Id. el mateix dia informa que per ordre governativa es controlaven totes les entrades i sortides de Reus, carreteres i estacions.

75. P. LLUSÀ I BATLLE: «Quina revolució?», a *Estat català*, núm 11, 8-V-1937, a AHN-GC, Salamanca, registre «Periodicos 54». Al mateix número es publica un comentari anònim sobre la pèrdua del control de l'ordre públic per la Generalitat, ja que «aquests dies s'han produït uns fets tan greus a Catalunya, sobretot a la capital», amb «uns quatre cents morts i moltíssims ferits».

76. Id. id.

de fer efectiu el Ban del Delegat local d'Ordre Públic ordenant l'entrega d'armes que devia fer-se de deu a una a la Plaça de Prim. Totes les entitats entregaren algunes armes i en foren recollides 100 caixes de bombes. Amb aquest desarmament sembla que l'atmosfera ha quedat quelcom descarregada, si bé, no del tot aclarida». ⁷⁷

El pensar col·lectiu es podria endevinar en la nota publicada amb lletres grosses al *Diari de Reus*, «El 19 de juliol... 4 i 5 de maig... La mateixa efusió de sang pels carrers de Barcelona... Però no la mateixa glòria». ⁷⁸

IV. LA FI DEL PARTIT.

Els fets de maig facilitaren els atacs estalinistes contra el POUM; sota l'acusació d'espionatge, el 16 de juny del 1937 eren detinguts a Barcelona Andreu Nin i altres membres del comitè executiu. Els primers embats contra el POUM apareixeran a Reus, de forma encoberta, al *Diari de Reus*. El dia 16, R., signatura habitual de J. Recasens, considerava els fets «extremadament dolorosos», però, talment inevitables «per a acabar amb les coaccions i les violències», alhora que feia una crida per a superar el tràngol, oblidar les diferències i les utopies revolucionàries i dedicar-se tots plegats a guanyar la guerra. ⁷⁹ Pocs dies després, M. Badia Colomer demanava responsabilitats per als culpables, sense anomenar explícitament ningú; uns culpables que considerava alhora feixistes i ultrarevolucionaris. ⁸⁰ El POUM, de forma verbal o en algun dels números perduts del diari, deuria formular algun comentari a aquests escrits, ja que Badia,

77. Id., núm. 12, 15-V-1937, a id. Aquesta descripció encaixa amb els records de X. AMORÓS, op. cit., ps. 55-57, on explica que pujaren a Reus «una cinquantena de soldats amb l'uniforme blau d'aviació (...) presidits per un camió que duia un canó antiaeri de petit calibre». En canvi, sobreposa el mateix dia la clausura del local del POUM, vegeu infra.

78. DR., 21-V-1937.

79. «Després de la tempesta», DR, 16-V-1937. Vegeu, en el mateix sentit, i també signat R, «L'epidèmia pseudo-revolucionària», a id. 30-V-1937. Dissortadament, falten a l'AHMR diversos exemplars del diari dels dies del mes de maig, que tampoc no es troben a l'AHN-GC. de Salamanca on a «Periódicos 26» hi ha part de la col·lecció de DR. Recasens, aquest, al seu llibre inèdit «Pobra Espanya!», titlla de «genteta» la gent del POUM, tot i que a id. fol. 32, escriu «imposició dels russos fou (...) l'eliminació del POUM, llençant-lo als braços de la FAI i provocant els sagnants i vergonyosos successos dels primers dies de maig de 1937». Segons el testimoni oral de Cèsar Parisi, 18-IX-1985, aleshores secretari de les JCI, durant els fets de maig a Reus, on no hi hagué cap tret, malgrat trobar-se la gent dels diversos partits concentrada als seus locals socials, hom parlà que els del PSUC havien col·locat una metrallera, a la torrassa de l'enderrocat Palau Miró, l'antic Hotel de Londres, enacarada al local del POUM.

80. «Responsabilitats» a DR, 21-V-1937, del mateix autor i en mateix to «On és l'exemple» a DR 28-V-1937 i «Balanz tràgic» a DR, 29-V-1937, sense anomenar mai el POUM.

el 3 de juny declarava que algú s'havia sentit molestat per l'acusació de feixista dirigida als participants en els esdeveniments de maig i pel fet que ell demanés l'aclariment de responsabilitats sense adreçar-se a ningú en concret. Badia remarcava, «ens plau que en el que fa referència a les responsabilitats municipals, els companys del POUM, de Reus, hi estiguin d'acord. Nosaltres, en demanar responsabilitats, no fem exclusió de ningú, absolutament de ningú».⁸¹

Al ple municipal del 12 de juny, únic del qual no es conserva l'acta aprovada en el del dia 28, del mateix mes, deuria esclatar la crisi de l'equip de govern, de la qual es parla abastament, però sense explicitar-la mai. Per a solucionar-la, un delegat de la Generalitat sostingué entrevistes amb representants del PSUC, AC, ERC, Unió de Rabassaires i POUM⁸². El dia 16, el PSUC feia pública una nota de set punts amb la seva proposta de solució de la crisi. La base sisena deia: «Eliminació del POUM de la comissió permanent».⁸³ El mateix dia feien públiques sengles notes AC i ERC sense fer esment del POUM.⁸⁴ El 28 de juny, els delegats del POUM encara participaren en el ple municipal i donaren la seva conformitat per a fer una reunió dels caps de les minories a fi de resoldre la crisi.⁸⁵ Així mateix, Ortoneda, delegat del POUM a la comissió municipal permanent, assistí a les reunions del 12 i del 15 de maig; en la darrera es reestructurà la «comissió de finques urbanes de Reus» i s'hi mantingué Ortoneda.⁸⁶ La tempesta era, però, imminent.

La darrera nota d'activitats del partit és la convocatòria formulada pel comitè local de la Joventut Comunista Ibèrica, d'una reunió extraordinària pel dia 19 «en el nostre casal del POUM. Casa del Poble».⁸⁷ El dia 29, *el Diari de Reus*, deia literalment, «ahir a la tarda, per ordre de les autoritats superiors, la força pública procedí a fer un escorcoll en el local que ocupa el POUM, a la Plaça de Prim (casa Vilanova) d'aquesta ciutat, seguidament el clausurà, després de treure dels balcons els rètols indicadors de les oficines de l'esmentat partit».⁸⁸ El dia 29 foren clausurats els

81. «Seguim amb el mateix criteri», DR, 3-VI-1937.

82. Vegeu la transcripció de les parts més interessants de les converses, a la carpeta «Actas del Exmo...».

83. DR, 16-VI-1937.

84. Id. id.

85. Vegeu la còpia de l'acta a «Actas del Exmo...».

86. Id. id.

87. DR, 18-VI-1937.

88. Segons AMORÓS, op. cit. p. 57., «alguns homes vestits de paisà que esperaven sota els porxos de la plaça s'afegiren als soldats i, al crit de feixistes, s'enfilaren escales amunt cap el local del POUM. Al local no hi havia ningú. Aviat van sortir al balcó els que comandaven l'operació i van llençar a la plaça paperam i algun retrat (...). de sobte, sortí al balcó un capitost desplegant una bandera de la monarquia (...). Tothom co-

locals que el partit tenia a Riudoms i els dos de Cambrils, l'un al poble i l'altre a la platja.⁸⁹ El 5 de juliol, en el ple per a l'elecció de l'alcalde, ja no hi assistiren els representants del POUM⁹⁰. El dia 6, Carmen (sic) Pallejà, en un article no exempt de sarcasme, afirmava: «aquests dies precisament, l'eloqüència és més extensa. Aprofitant la clausura del POUM, hi ha qui ens critica d'*anti-humanitaristes*».⁹¹ El dia 7, a la comissió permanent municipal «es llegida una comunicació de la Delegació d'Ordre Públic posant a disposició del Municipi els locals i mobles del POUM».⁹²

La crisi municipal no se solucionà del tot fins el 26 d'octubre, en constituir-se el nou consell amb 9 representants de la CNT, 9 d'ERC, 9 del PSUC, 3 d'AC i 3 de la Unió de Rabassaires, quan «d'acord amb el decret queda eliminat el POUM».⁹³

Els militants reusencs del POUM, tot i que foren exclosos dels seus càrrecs públics i dels llocs de responsabilitat o de poder, no patiren cap mena de persecució a la ciutat; els militants seguiren reunint-se, de forma clandestina, en bars o pels carrers de Reus. En canvi, els militants que es trobaven al front sí que eren conscients de ser vigilats.⁹⁴ Amb tot, alguns seguiren ocupant càrrecs militars de responsabilitat, malgrat les malfiances, fins a la batalla de l'Ebre.^{94 bis}

L'única excepció podria ser el procés obert contra Fontana. Fontana era fill del majordom del Centre de Lectura i en un escorcoll realitzat a la seu de la societat per la policia, previ permís del president, hi foren trobades armes en la casa del carrer de la Concepció. Fou el descobriment d'aquest dipòsit d'armament el que motivà les actuacions judicials.⁹⁵

Malgrat el sotrac produït a l'estructura del partit pels fets de maig i, naturalment, de forma molt més contundent per la pèrdua de la guerra, la gent del POUM de Reus no es donà per vençuda. A finals del 1939 o a

mentava que aquella bandera era la del senyor Vilanova Muntanya, antic cap de la minoria monàrquica» i propietari de l'edifici confiscat. Segons C. Parisi, 18-IX-1985, que aleshores vivia allí a causa de discrepàncies amb el seu pare, que era de l'ERC, el local fou tancat pels guàrdies d'assalt i efectivament hi trovaren les banderes monàrquiques dels Vilanova, que ensenyaren des dels balcons.

89. DR, 1-VII-1937. Id., 2-VII-1937 dóna la notícia de la clausura del local a Tarragona i el dia 6 la de Valls, tot repetint la de Riudoms.

90. «Actas del Exmo...».

91. «Humanitarisme», a DR, 6-VII-1937.

92. «Actas del Exmo...».

93. *Estat català*.30-X-1937.

94. Conversa amb C.Parisí, 18-IX-1985.

94 bis. MURIÀ, J.M.: *Vivències d'un separatista*, Barcelona, 1985, ps. 76 i 85 on es refereix a un que continuava com a comandant.

95. ANGUERA, P.: *El Centre de Lectura de Reus. Una institució ciutadana*, Barcelona, 1977, ps. 182-183.

començaments del 1940, un grup de 8 a 10 militants, entre altres Manuel Masdéu, es reuniren per a refer els contactes, a casa de Teresa Gavaldà.⁹⁶ Encara el 1956 eren detinguts militants del POUM de la zona.⁹⁷

PERE ANGUERA I NOLLA.

96. Conversa amb Carme Masdéu. 23-IX-1985.

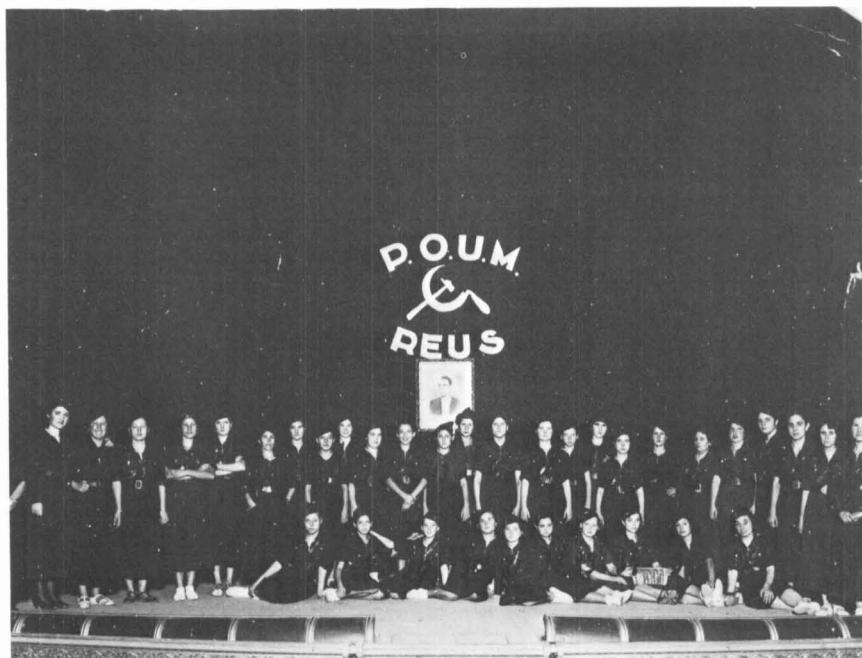
97. MÈLICH, a ANGUERA, GORT, MÈLICH, *Aproximació a la història de Reus*, vol. II, Reus, 1980, p. 120.

Dues vistes dels components de la columna «Reus-Saragossa», integrada per militants del POUM, que sortí de Reus cap al front d'Aragó el 18 d'agost del 1936. A la foto superior davant el local del partit a la plaça de Prim, en la incautada casa Vilanova. La inferior està feta davant del Fossar Vell.

Miting del POUM, possiblement el del 10 de gener del 1937, al teatre Fortuny.

Grup de 36 dones del POUM a l'escenari del teatre Fortuny. La fotografia deu correspondre al miting i festa efectuat el 24 de novembre del 1936.